

Munkaerő-piaci álmok

© CSEHNÉ PAPP Imola

Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Gödöllő
papp.imola@gtk.szie.hu

Felsőoktatásunk kiemelkedő figyelmet érdemel, mivel a rendszerváltás utáni tömegesedése folyamányaképp a hallgatók száma rövid időn belül ugrásszerűen megnőtt. Ennek a folyamatnak köszönhetően napjainkban magas a felsőoktatásban tanuló hallgatók száma, miközben a munkaerőpiac a munkavállalási lehetőségek egyre szűkebb körét kínálja számukra; a piac telítődik, a friss diplomás munkanélküliség pedig csak nő. A pályakezdők számára egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a diploma nem feltétlenül jelent belépőt a munka világába, ahol sajnos nem egyszerű a már több éves tapasztalattal rendelkező munkavállalók helyzete sem. Ugyanakkor erős differenciálódás is megfigyelhető a végzettségek között, hiszen a kereslet inkább a műszaki, természettudományi és egészségtudományi végzettségek felé irányul, míg a társadalomtudományok képviselői részlegesen kiszorulhatnak a munkaerőpiacról.

A tanulmány a magyar felsőoktatásban társadalomtudományokat (szociológia, szociálpedagógia, kommunikáció, jogtudomány, közgazdaságtudomány) tanuló, a közeljövőben pályakezdőként a munkaerőpiacra kilépő hallgatók pályaválasztásának indítékait és jövőbeli elhelyezkedéséről alkotott véleményét világítja meg, empirikus vizsgálatra alapozva. A felmérés elvégzését az indokolta, hogy az eredmények alapján megoldási javaslatok szülessenek ezen hallgatói csoport munkaerő-piaci beilleszkedését segítő.

A felsőoktatási expanzió

A 20. sz. elejétől kezdve világgazdasági szinten jellemzővé vált a felsőoktatási hallgatói számok növekedése, mely az 1960-as években ért el tömeges szintet. Ekkora tehető ugyanis a II. világháború után, a gazdasági fellendülés hatására született nemzedék felsőoktatásba kerülése. A '80-as évek végére a baby boom második nemzedékének nagykorúvá válása következtében ismét nőtt a hallgatói létszám. Ez egyrészt a felsőfokú végzettségű szülők hatására következett be, másrészt az államok kormányai is egyfajta megoldásként tekintettek a felsőoktatási expanzióra, hisz az akkori gazdasági hanyatlás következtében fellépő munkanélküliség elkerülésének egyik útja volt a továbbtanulás. 1970 és 2005 között a fejlett államokban a hallgatói létszám három-ötször lett magasabb. Az expanzió két egyértelmű hatása volt. Egyfelől a felsőoktatás többszektorúvá vált. Ki kellett elégíteni a munkaerőpiac igényeit, aminek olyan képzett munkaerőre volt szüksége, amelyik rögtön alkalmazható. Így olyan, nem egyetem típusú intézmények jöttek létre, amelyek kevesebb idő alatt bocsátották ki a hallgatókat a munkaerőpiacra, lényegesen olcsóbban. Ezek az intézmények sokszor csupán regionális elvárásoknak feleltek meg, mert gyorsan reagáltak a keresletre. Ekkortól beszélünk tulajdonképpen a felsőoktatásról, mint fogalomról. Másfelől jellemzővé vált a heterogenitás, amely azt jelentette, hogy megnyílt a lehetőség a hátrányos helyzetű

rétegek vagy a szakmai középiskolában érettségizettek felsőoktatási részvételére is (Hrubos, 2006; Polónyi, 2009).

Magyarországon némiképp másként alakult a helyzet, mert összességében a hullámzó felsőoktatási részvétel volt a jellemző. Az 1940-es és 1950-es években Magyarország átváltozott a szovjet modellre, és ekkoriban a hallgatói létszám igazodott a népgazdasági tervekhez. Így a kezdeti növekedés után, 1954-től létszámcsökkentésről beszélhettünk, majd az 1960-as években megmutatózó szakemberhiány következtében a kormány növelte a hallgatói létszámot, amely 1965-ig megkétszereződött. Az 1960-as évek végére a tervgazdálkodás hatására ismét fogyás következett be a létszámban. Az 1980-as végére a magyarországi felsőoktatási állomány messze elmaradt az európai országok mögött, ennek oka az volt, hogy a keretszámok a szakember szükségletet követték (Polónyi, 2011). A rendszerváltást követően a hallgatói létszám ismét növekedésnek indult, de a '90-es évek második felétől a finanszírozási gondoktól és a túltermeléstől való félelem miatt elkezdődött egy újabb apadás. A 2000-es évekre jellemző Bolognai-folyamat bevezetése ismét a tömeges felsőoktatási kibocsátást eredményezte. A felsőoktatási expanzió a Bologna-folyamat egyik alapvető változásra szoruló része, mely Európa versenyképességének növelése mellett egyre nagyobb hangsúlyt kapott az 1999-ben a Bologna Nyilatkozattal megindult reformban (Hrubos, 2006). A reformmal kialakított képzés a diplomás munkaerő munkaerő-piaci versenyképességének és diplomájuk értékének megőrzésére ad megoldást.

Átmenet az oktatásból a munka világába

Az átmenet a munka világába egyre sokrétűbb és összetettebb lett az 1980-as évektől kezdve. Ezt okozhatják a munkaerőpiacon bekövetkező változások, valamint a fiatalok életpályája és egyre átláthatatlanabb státuszuk is (Teichler, 2004).

Magyarországon az átmenet a rendszerváltást követő időszakban lett egyre komplexebb. Ennek oka, hogy a rendszerváltás előtti tervgazdálkodás szervezett formában irányította a munkaerőpiacot. Ez a szervezettség bomlott fel a '90-es években és ezzel egyre kiszámíthatatlanabbá vált az átmenet időszaka is (Kutas, 2009). Már az 1990-es évek első felében arról számoltak be a pályakezdők, hogy foglalkoztatásuk fő visszatartó ereje a gyakorlatlanság, vagyis a munkatapasztalat hiánya. A Nagy és Szűcs (2009) szerzőpáros szerint az első fizetős munka egyfajta vízválasztó, mely az ifjúkort és a fiatal felnőttkort választja el. Ezt nevezhetjük átállási vagy átmeneti fázisnak, ahol a fiatal kísérletezhet és kipróbálhatja magát különböző szakmai területeken. Ebben az életszakaszban tapasztalhatják meg a fiatalok saját szakmájuk és választásuk lehetőségeit, buktatóit. A szakmai területen szerzett benyomás kihathat a későbbi munkavállalásra, befolyásolhatja a döntésüket. Az első munkaerő-piaci élmények tehát meghatározóak.

A kutatás elvégzését a társadalomtudományt végzett munkavállalók „zökkenőmentesnek” nem mondható munkaerő-piaci átmeneti helyzete indokolta.

A vizsgálat jellemzői és eredményei

A kutatás célja, annak feltárása volt, hogy e munkaerő-piaci szempontból mondhatni marginális réteget képviselő hallgatók milyen okoktól vezérelve választották a továbbtanulást, azon belül az adott szakot, és az illető intézményt, valamint, hogy miként vélekednek saját jövőbeli elhelyezkedési esélyeikről, diplomájuk piaci értékéről, a munkáltatói elvárásokról.

A vizsgálat arra a feltételezésre épült, hogy ma már a hallgatók elegendő információ birtokában, érdeklődésüknek megfelelően, választanak pályát, illetve viszonylag reális képpel, ismeretekkel rendelkeznek a magyar munkaerőpiac által kínált lehetőségekről, valóságos a jövőképük. A vizsgálat módszere kérdőíves felmérés volt, 312 fős országos, de nem reprezentatív minta esetében.

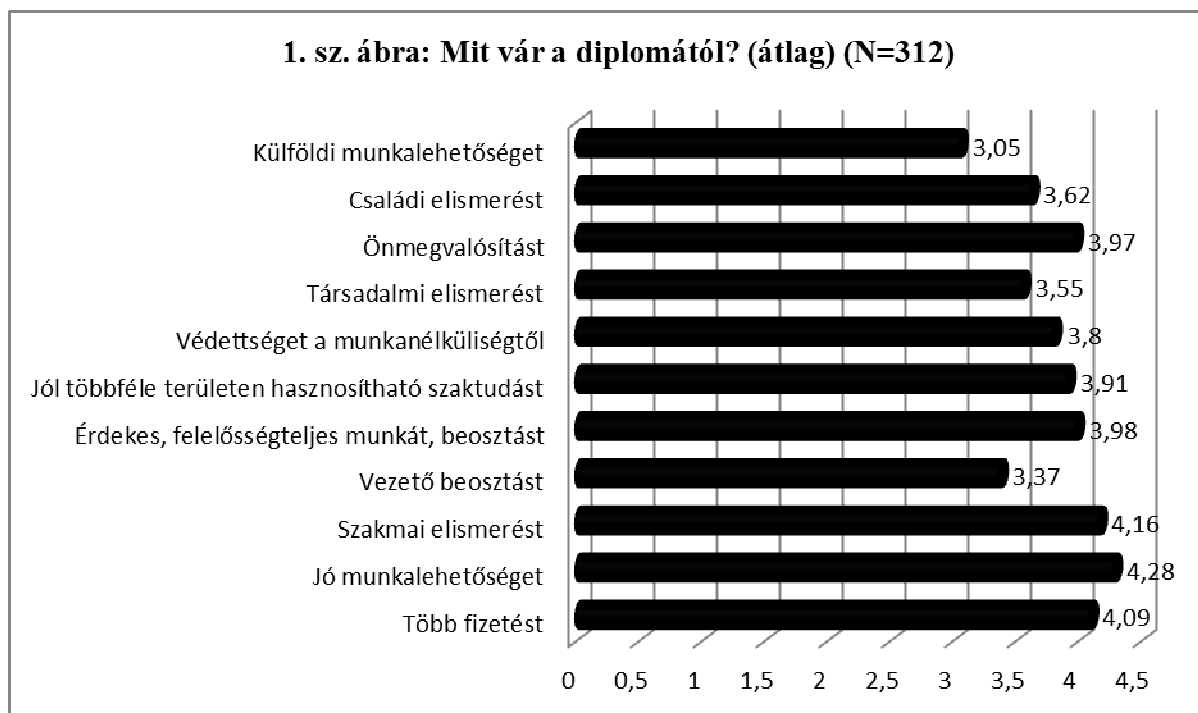
A kérdőív első kérdéseiben arra kértem a válaszadókat, hogy ötfokú Likert skála segítségével értékeljék a válaszokat, az eredmények az átlagok alapján születtek.

A megkérdezettek leginkább diplomát szerettek volna szerezni, és főként ez vezérelte őket a felsőoktatásba. Ezt követi a diplomával könnyebbnek vélt elhelyezkedés motivációja, majd harmadik okként a diploma által biztosított magasabb fizetést jelölték be a mintában résztvevők. Jellemző a mintában résztvevőkre, hogy legkevesbé azért jelentkeztek a felsőoktatásba, mert nem volt kedvük dolgozni.

A legfőbb motiváció a szakválasztás esetében maga a szakterület, ezt követi az érdeklődés, illetve a speciális ismeretek nyújtása. Legkevesbé a „csak erre volt esélyem, hogy felvegyenek” és a „barátaim is ide járnak” válaszok voltak jellemzőek a megkérdezettekre.

Az intézményválasztásnál legfőbb szerepet a jó hírnév játszik, valamint az a tudat, hogy az adott intézmény által kiadott diplomával könnyebb a munkaerő-piaci elhelyezkedés, illetve a város, ahol található. Szinte egyáltalán nem volt jellemző a megkérdezettekre, hogy azért választották volna az adott intézményt, mert ahova eredetileg jelentkeztek, oda nem vették fel őket, sem az, hogy meghatározó lett volna a barátok jelenléte.

A diplomával szembeni elvárások közül első helyen szerepel a jó munkalehetőség szerzése, a szakmai elismerés elnyerése, illetve a magasabb fizetéshez jutás lehetősége (1. sz. ábra).

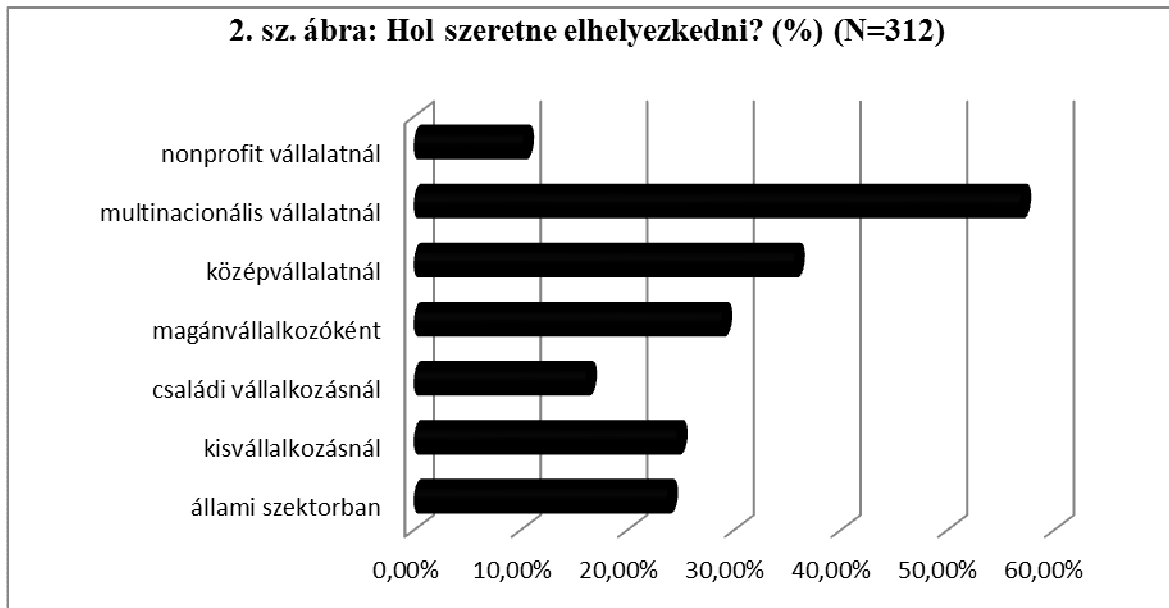

A megkérdezettek fele-fele arányban szeretnék a végzés után még tovább tanulni vagy elhelyezkedni. Azok a válaszadók, akik szeretnék továbbtanulni az alábbiak szerint értékelték a megadott válaszlehetőségeket. A mintára legjellemzőbb válasz, hogy a továbbtanulás szükséges a jobb elhelyezkedéshez, illetve, a megkérdezettek szakmai ismereteiket szeretnék mélyíteni. Legkisebb mintaátlagot a „nem akarok még dolgozni” válasz eredményezte, ami arra utal, hogy a mintában szereplő hallgatók, valóban elkötelezettek választott szakmájuk iránt, és konkrét jövőbeli tervekkel rendelkeznek. Ugyancsak alacsony a mintaátlag értéke az „ezzel a végzettséggel nem kapok megfelelő munkát” válasz esetében, ami a megkérdezettek megfelelő önbizalmáról tanúskodik.

A továbbtanulás lehetőségének elutasítási okai között a „jó munkalehetőséget találtam”, a „családot szeretnék alapítani” és a „szüleim nem tudnak tovább finanszírozni” válaszok voltak a leggyakoribbak. A legkisebb mintaátlaga a „nem hiszem, hogy el tudom végezni a mesterképzést” válaszlehetőségnek volt, ami szintén a megkérdezettek megfelelő szintű önbizalmáról vall.

A megkérdezett hallgatók közel kétharmada a szakterületén szeretne elhelyezkedni, bizonyítva ezzel elkötelezettségét is. Ugyanakkor érzékelhető egyfajta rugalmasság is részükről, hiszen bejelölték azt a választ is, hogy bárhol el kezdenék a munkát.

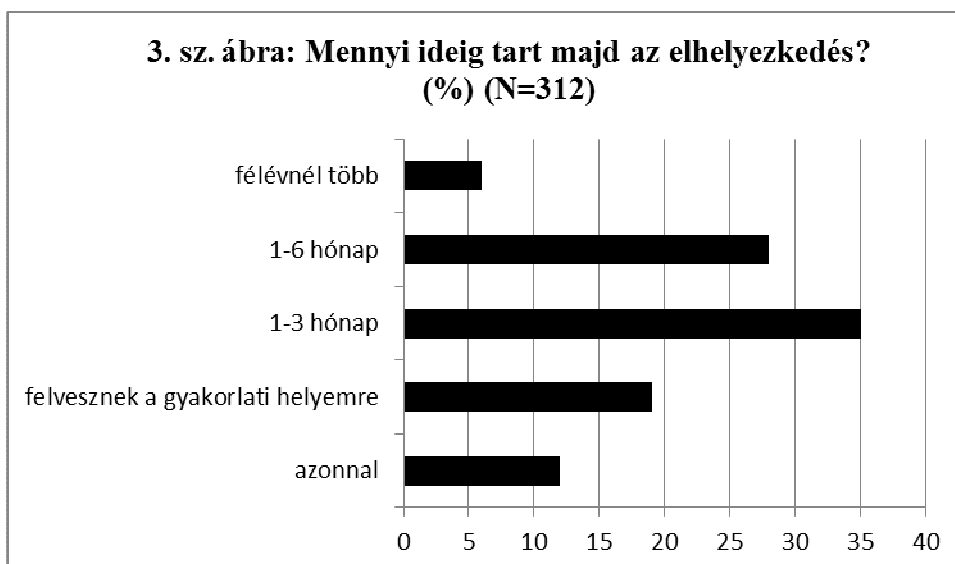
A mintában szereplők leginkább multinacionális cégnél szeretnék a jövőben dolgozni, ezt követi a közép vállalat majd a magánvállalkozóként tervezett elhelyezkedés. Érdekes, hogy a társadalomtudományi végzettségüket leginkább hasznosító állami szektor megjelölése az 5. helyen az állami szektor áll (2. sz. ábra).

A megkérdezettek többsége középvezetői beosztásban szeretne dolgozni, ezt követi a beosztottként, illetve a felsővezetőként történő munkavállalás.

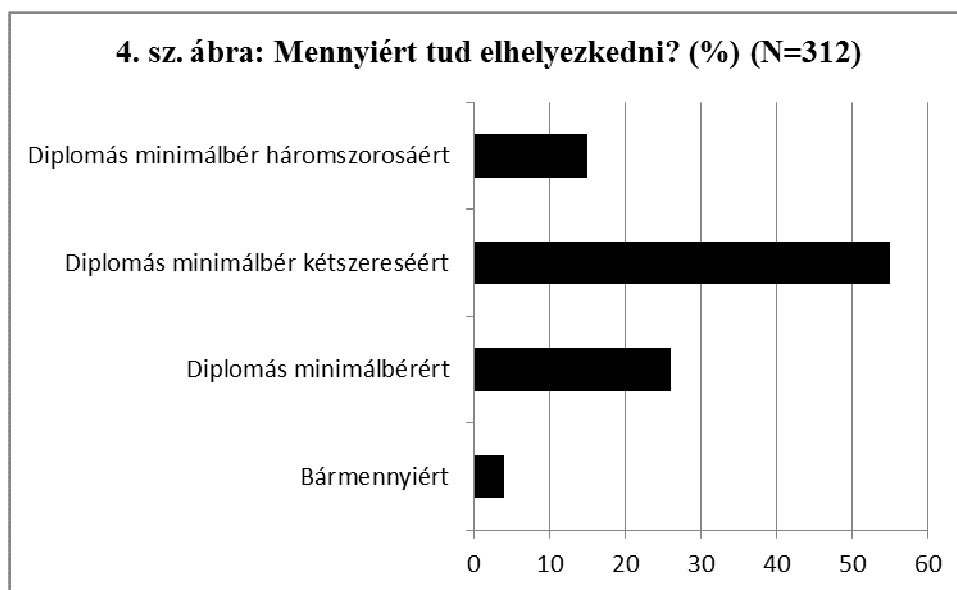
A válaszadók leginkább jelenlegi lakhelyük körül terveznek munkát találni, Budapestet jelölték meg 2. helyként, illetve a külföldi lehetőség sem áll távol tőlük.

A válaszadók igen optimisták a várható elhelyezkedés idejét tekintve, hiszen legtöbben az 1-3 hónapos munkakeresési időintervallumot jelölték be. Ezt követi a 3-6 hónapos várt munkahelykeresés, de a megkérdezettek közel egyötöde az azonnali elhelyezkedés reményében él. A mintában résztvevő hallgatók 15-20%-a már a megkérdezés időpontjában rendelkezett ígérettel, hogy végzés után tovább fogják alkalmazni a mostani gyakorlati helyén. Félévtől hosszabb elhelyezkedésre kevesen számítanak (3. sz. ábra).

A megkérdezett hallgatók fizetési igényei igen magasak. Legtöbbjük a diplomás minimálbér kétszeresét szeretné megkapni kezdő fizetésként, és csupán egynegyedük elégedne meg annak összegével. A mintában szereplők hatodának az

az elképzelése, hogy a minimálbér háromszorosát is eléri majd a fizetése (4. sz. ábra).

A munkakeresés módjai közül a hallgatók jelentős része több csatornát is igénybe venne, és több helyre is elküldi majd az önéletrajzát. Nagyon elterjedt (60-60%) az ismerősökön és az interneten keresztül történő munkahelykeresés, és 10% alatti az újságokból és a magán munkaközvetítőkön keresztül információszándéka.

A hallgatók véleménye szerint (5-ös Likert skálán értékelve) a sikeres elhelyezkedéshez elsősorban jó kapcsolatok, jó kommunikációs készség, és magabiztosság kell, de a nyelvismeret és a problémamegoldó képesség meglehetősen sokat segít.

Mi kell a sikeres elhelyezkedéshez? (átlag)

Jó kapcsolatok	4,51
Jó kommunikációs készség	4,29
Magabiztosság	4,23
Nyelvismeret	3,95
Problémamegoldó képesség	3,94
Megfelelő referenciák	3,8
Jó gyakorlati hely	3,61
Jó eredményű diploma	2,93

Mivel a feltételezés szerint elkötelezettek a hallgatók a választott szakmájuk iránt, megkérdeztem tőlük, hogy mennyire tartják piacképesnek a választott diplomájukat. Érdekes, hogy a minta átlaga csupán gyenge jónak mondható, a 3,36-os értékkel.

Összefoglalva, a kutatás kérdésfeltevésének első része igazolódott. A megkérdezettek esetében a továbbtanulás oka elsősorban a diploma megszerzése, a reménybeli könnyebb elhelyezkedés és a magasabb fizetés. A szak kiválasztásának esetében a legjellemzőbb válaszok a „tetszett a szakterület” és a „kifejezetten ez érdekel, régóta erre készülök” voltak, mely megmutatja, hogy a döntési magatartásra milyen tényezők hatnak. A felsőoktatási intézmény kiválasztása a mintában szereplők részéről pedig annak jó hírneve, illetve az általa kiadott

diploma értéke alapján történt. A további tanulást valóban a szakmai érdeklődés és a munkaerő-piaci helyzet indokolja.

A kutatás kérdésfeltevésének második fele megdőlt. Míg a munkahely típusát, a várható beosztást, a jövőbeni munkahely területi elhelyezkedését és típusát reálisan ítélik meg a vizsgált hallgatók, addig a munkakeresés várható idejét, igen leértékelik, és a remélt munkabért eltúlozzák a hallgatók. A válaszadók igen optimisták a várható elhelyezkedés idejét tekintve, hiszen legtöbbször az 1-3 hónapos időintervallumot jelölték be az átlagos elhelyezkedési idő pedig 3-6 hónap. A megkérdezett hallgatók fizetési igényei túlzottan magasak. Legtöbbször a diplomás minimálbér kétszeresét vagy háromszorosát szeretné megkapni kezdő fizetésként, míg a valóságban a diplomás minimálbér 1,5-szerese az átlagos érték.

Ugyanakkor a diplomájuk munkaerő-piaci értékét erősen közepesnek minősítik a megkérdezettek, ami reális helyzetfelmérésre utal.

Megoldási irányok

A vizsgálati eredmények részben megcáfolták a feltételezést, melynek oka lehet a jelenlegi bizonytalan gazdasági helyzet, de ugyanakkor az oktatási rendszer és a hallgatók rovására is írható.

Az oktatás minden szintjén szükséges volna biztosítani a fiatalok számára, hogy megfelelő információkat kapjanak a munkaerőpiac állapotáról és arról, hogy egyes szakmák esetén milyen kereslet várható, illetve, hogy ezek a szakmák milyen kompetenciákat igényelnek. Nyilvánvalóan nagy segítséget nyújtana egy-egy intézmény kiválasztásakor az ott végzett hallgatók pályakövetéses vizsgálatának nyilvánossá tétele is.

Ugyanakkor, a munkaerőpiac dinamizmusából kiindulva, fel kell hívni a pályakezdők figyelmét arra is, fel kell készülniük az esetleges szakmaváltásra, és képessé kell válniuk a munkaerőpiacon történő változásokhoz való alkalmazkodásra.

A friss diplomásoknak tehát komolyan kell venni az álláskeresést, a munkavállalásra való felkészülést. Érdemes látogatniuk az állásbörzét, felkeresni a karrier irodákat, a munkaügyi kirendeltségeket. Kiemelten fontos a pályakezdők esetén a tudatosság, az álláskeresés megtervezése, a saját preferenciák tisztázása, a felkészülés a kiválasztási folyamatra.

Irodalomjegyzék

- HRUBOS Ildikó (2006). A 21. sz. egyetemete. *Educatio*, (4), 665-683.
- KUTAS János (2009). Gondolatok a képzés és foglalkoztatás összehangolásának céljairól és módszereiről. *Munkaügyi Szemle*, (2), 76-82.
- NAGY Gábor Dániel, & SZÜCS Norbert (2009). A Diákmunka – Biztos út a munkaerőpiacra. In Jancsák Csaba (szerk.), *Fiatalok a Kárpát-medencében: mozaikok az ifjúság világáról* (pp. 151-175). Szeged: Belvedere Meridionale.
- POLÓNYI István (2009). *Oktatás, oktatáspolitikai, oktatásgazdaság*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- POLÓNYI István (2011). *Az ezredforduló hazai oktatása*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.
- TEICHLER, Ulrich (2004). Changes in the Relationships Between Higher Education and the World of Work on the Way Towards the European Higher Education Area. In *EUA Conference „University and Society: Engaging Stakeholders”*. Marseille, 1-3 April 2004.